

УДК 368.1.025.6:658.152

Железняк В. В.,

к.е.н., доцент кафедри фінансів та економічної безпеки, Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В.

Лазаряна, м. Дніпропетровськ

ФОРМУВАННЯ СТРАХОВИХ ФОНДІВ ПІДПРИЄМСТВ ЯК МАТЕРІАЛЬНА ОСНОВА ЇХ ЗАХИСТУ ВІД ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ РИЗИКІВ

Zheleznyak V.V.,

Ph.D., assistant professor of finance and economic security, Dnipropetrovs`k

National University of Railway Transport named after academician V. Lazaryan,

Dnepropetrovs`k

FORMING THE INSURANCE FUNDS OF THE ENTERPRISES AS A MATERIAL BASIS OF THEIR PROTECTION FROM ENTERPRISE RISKS

Анотація.

В статті розглянуті проблеми, пов'язані зі здійсненням страхового захисту українських підприємств в сучасних ринкових умовах при нестабільному розвитку страхового ринку. Основою для формування страхового захисту підприємства є його страхові можливості, які розуміються як способи залучення джерел цільових (компенсаційних) ресурсів. Встановлено, що підприємницька діяльність має великий ступінь ризику в умовах кризового стану економіки. Механізм відшкодування таких ризиків забезпечується страхуванням, яке дає можливість розподілити масштабні втрати між зацікавленими у страхуванні особами. Досліджено, що методами фінансування втрат підприємств є нестрахові методи передачі ризику, самострахування, страхування. Сукупність таких методів визначає потенційні страхові

можливості з погляду формування страхового захисту і дозволяє здійснити порівняльний аналіз їхньої очікуваної цінності для підприємства.

Summary.

There are considered problems related to realization of insurance defence of the Ukrainian enterprises in modern market conditions at unstable insurance market development. Basis of forming the insurance defence of an enterprise is its insurance opportunities which can be understood as the methods of involving of sources to compensate them for special purpose. It is set that entrepreneurial activity has a large degree of risk in the conditions of the crisis state of economy. The mechanism of compensation of such kinds of risks is provided by insurance which enables to distribute scale losses between the persons interested in insurance. It is investigated, that the methods of financing the losses of enterprises are uninsurance methods of transmission of the risk, of self-insurance and insurance. The scope of such methods determines potential insurance opportunities from the point of view of forming the insurance defence and allows to carry out the comparative analysis of their expected value for an enterprise.

Ключові слова: підприємницький ризик, страхові можливості, страховий захист, страховий фонд, самострахування, товариство взаємного страхування, кептивна страхова компанія.

Keywords: enterprise risk, insurance opportunities, insurance defence, insurance fund, self-insurance, fund association, captiva insurance company.

Постановка проблеми. Розвиток страхового ринку є похідною соціально-економічного розвитку країни. Зацікавленість держави в розвитку страхового ринку полягає в тому, що завдяки страхуванню уможливорюється підвищення соціального захисту населення та господарюючих суб'єктів, зменшується навантаження на державний бюджет у частині відшкодування не

передбачуваних збитків природно-техногенного характеру, вирішуються окремі проблеми соціального забезпечення завдяки перенесенню державних соціальних виплат з коштів бюджету на страхові виплати.

В умовах формування українського страхового ринку, що супроводжується повною перебудовою страхової системи, переходом до демонополізованих страхових відносин і виборів найбільш пріоритетних напрямів розвитку страхування, включаючи і майнове страхування, страховий фонд набуває нове призначення як обов'язковий елемент господарської діяльності юридичних і фізичних осіб.

Постійне ускладнення виробничих процесів, викликане розвитком ринкових відносин у суспільстві, сприяє зростанню кількості ризиків, пов'язаних з виробництвом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування страхового захисту підприємства присвячені праці Базилевич В.Д. [2], Вовчак О. Д. [3], Галасюк О. В. [4], Говорушко Т. А. [5], Кацал І. [6], Лобова О. М. [7], Мних М. В. [8], Позднякова Л.О. [9]. Недостатня розробленість питань щодо способів формування страхового захисту українських підприємств в сучасних ринкових умовах і нестабільного розвитку страхового ринку зумовлює актуальність даної статті. Основою для формування страхового захисту підприємства є його страхові можливості, що розуміються як способи залучення джерел цільових (компенсаційних) ресурсів.

Мета статті полягає у дослідженні і визначенні страхових можливостей підприємства шляхом застосування способів формування страхових фондів як матеріальної основи їх захисту на базі структурних елементів доступних для підприємства.

Виклад основного матеріалу. Підприємницька діяльність в своїй основі є ризикованою. В першу чергу, причиною тому є руйнівний вплив стихійних сил природи чи негативні наслідки інших надзвичайних подій (пожарів, вибухів, епідемій, травматизму та ін.). Тому провадження безперервної, успішної діяльності можливе не тільки за умов попередження, подолання та

локалізації стихійних та інших лих, а також при безумовному відшкодуванні нанесених збитків. Механізм такого відшкодування забезпечується страхуванням визначених ризиків. Воно дає можливість розподілити масштабні втрати в часі та просторі між зацікавленими у страхуванні особами і, чим більша їх кількість, тим дешевшим і ефективнішим є для них є страховий захист [7].

Підприємницький ризик – це ймовірність втрати ресурсів чи неодержання доходів у порівнянні з очікуваною величиною, орієнтованою на раціональне використання ресурсів.

Необхідно вміти управляти ризиками та володіти засобами для фінансування втрат, яких вони можуть завдати. До таких методів фінансування відносять:

- 1) нестрахові методи передачі ризику;
- 2) самострахування;
- 3) страхування.

Страхування різних ризиків в Україні до теперішнього часу не набуло достатнього розвитку, що пов'язане насамперед з недоліками законодавчого забезпечення страхової діяльності, нестабільністю економічної ситуації, а також відсутністю міцних страхових традицій [6]. Недостатній розмір страхового захисту майнових інтересів призводить до появи некомпенсованих втрат на підприємствах, що в свою чергу викликає економічно не виправдане відволікання коштів з їх обороту. [8]. В залежності від характеру приналежності страхових ресурсів (стосовно підприємства) може бути виділено два види страхових можливостей: зовнішні страхові можливості (співвідносяться з не власними джерелами ресурсів, такими як централізовані, галузеві резерви, фонди страховиків); внутрішні страхові можливості (зв'язані з власними, підконтрольними підприємству, фондами). Зовнішні страхові можливості представлені двома основними способами залучення спеціалізованих страхових фондів: укладання договору зі страховою компанією і вступ у товариство взаємного страхування.

Побудова страхового захисту підприємства асоціюється, насамперед, з використанням страхових продуктів, які пропонуються професійними страховиками. Під комерційним страхуванням розуміється захист майнових інтересів страхувальників за визначену плату, внесену страхувальником страховикові, на умовах договору страхування. Комерційне страхування було і в даний час залишається найбільш розповсюдженим методом впливу на ризик. [5, 9]. Комерційним страхуванням за рубежом охоплені практично всі галузі діяльності підприємства: страхування майна, транспортних перевезень, прибутки, різні види страхування відповідальності. Подібна широта використання комерційного страхування має об'єктивні причини: воно є відносно недорогим, доступним і значним у фінансовому відношенні компенсаційним ресурсом. Отже, укладання договорів страхування з професійними страховиками є основним зовнішнім страховим ресурсом підприємства, що грає найважливішу роль при побудові страхового захисту підприємства в цілому. Проведення такого страхування дозволяє забезпечити підприємство компенсаційним ресурсом високої ємності, що має, як правило, помірну вартість. Разом з тим, об'єктивні обмеження і недоліки, властиві комерційному страхуванню в цілому і його окремим видам зокрема (наприклад, фактор запізнювання страхового відшкодування), незавершеність формування українського страхового ринку, не відповідні світовій практиці умови і правила здійснення страхування, а також суперечливість інтересів страхувальника і страховика при проведенні страхування, перешкоджають досягненню максимальної ефективності страхового захисту при застосуванні винятково комерційного страхування, що обумовлює необхідність розгляду інших елементів страхових можливостей підприємства.

Поряд з укладанням страхових договорів підприємство може використовувати для компенсації наслідків виникнення ризикових ситуацій вступ до товариства взаємного страхування (ТВС). Взаємне страхування є некомерційною формою організації страхового фонду, що забезпечує страховий захист майнових інтересів членів цього товариства на взаємній основі шляхом

об'єднання необхідних для цього засобів. Члени товариства є одночасно страхувальниками і страховиками, що створює економічну передумову забезпечення їх реальним страховим захистом за мінімальними цінами. Некомерційна спрямованість взаємного страхування виключає прибуток з ціни страхування, а можливе перевищення страхових внесків над страховими виплатами і інвестиційний дохід товариства взаємного страхування, що забезпечує зниження ціни страхування. Тобто, взаємне страхування вже по одній цій причині дешевше страхування за участю професійного страховика. Таким чином, матеріальна основа організації взаємного страхування - надання страхових послуг на більш привабливих цінових умовах, ніж у комерційному страхуванні. Необхідність взаємного страхування визначається великим числом ризиків, що комерційні страховики відмовляються страхувати через їхню збитковість. Одне з найбільш серйозних ускладнень, пов'язане з організацією ТВС на сучасний момент є відсутність необхідної регламентації їхньої діяльності. Згідно до Цивільного кодексу України, громадяни і юридичні особи можуть страхувати своє майно та інші майнові інтереси на взаємній основі шляхом об'єднання в товариствах взаємного страхування необхідних для цього засобів [7]. Цивільне законодавство не вимагає одержання ліцензії на страхову діяльність для ТВС, якщо воно являє собою некомерційну організацію і здійснює страхування тільки своїх членів. Однак, здійснюючи страхову діяльність без ліцензії, ТВС не може бути страховиком, тому що відповідно до ст. 2 Закону України «Про страхування», страховиками визнаються юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми, передбаченої законодавством України, створені для здійснення страхової діяльності, що одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності на території України [1]. Звідси випливає, що ТВС не підпадають під контроль департаменту страхового нагляду Мінфіну України, не мають обмежень на розміщення страхових резервів, на них не поширюються вимоги по підтримці своєї платоспроможності, зобов'язання по публікації звітності і одержання аудиторського висновку. У цілому можна відзначити, що вступ у товариство

взаємного страхування розширює можливості побудови страхового захисту підприємства, тому що умови страхування на підставі членства в ТВС відрізняються від типових умов при укладанні договору зі страховою компанією.

Внутрішні страхові можливості підприємства співвідносяться зі способами організації власних компенсаційних ресурсів, їхнє застосування дозволяє уникнути відтоку фінансових засобів з підприємства, забезпечує велику гнучкість, керованість і підконтрольність страхових фондів. Використання внутрішніх страхових можливостей доцільно в наступних випадках: очевидна економічна вигода від його використання в порівнянні з іншими методами побудови страхового захисту або неможливість забезпечити необхідне покриття ризиків підприємства в рамках зовнішнього страхового захисту підприємства. Перша ситуація може реалізуватися тоді, коли в результаті аналізу страхового ринку з'ясовується, що розмір премії, яку необхідно сплатити за страхування ризиків є надмірно великою. Друга ситуація може виникнути, якщо ризики підприємства є дуже великими або специфічними і покрити їх цілком для страхової компанії не представляється можливим. Крім того, при відносно невисокому рівні розвитку страхової сфери нашої країни, істотна кількість ризиків виявляється не охопленими у рамках видів страхування, що застосовуються.

Безпосереднє акумулювання фінансових ресурсів підприємства, спрямованих на відшкодування збитків від прояву ризиків здійснюється на підставі формування фонду самострахування. Самострахування як одна із організаційно-правових форм страхування визначається організаційно-правовими умовами, які встановлюються державою. Таким чином, економічне поняття фонду самострахування реалізується у вимогах нормативно-правових актів, спрямованих на регламентацію створення певними суб'єктами господарювання страхового фонду (фонду покриття ризиків, страхових резервів) і статутного капіталу.

Одним з варіантів створення фонду самострахування підприємства є створення кептивної страхової компанії. Англійське слово «кептів» (captive), що означає «залежний від будь-чого», доволі точно передає основну особливість кептивних компаній, яка полягає в їх залежності від засновника. КСК переважно створюються у тому випадку, якщо страховий ринок не може задовольнити потреби підприємства в захисті від власних ризиків або створення КСК обіцяє певні економічні переваги. Кептивна страхова компанія (КСК) – акціонерна компанія, яка обслуговує цілком або переважно корпоративні страхові інтереси засновників. Кептив може бути дочірньою компанією іншого страховика [3]. Створення кептивної страхової організації дає можливість підприємству установити адекватний рівень витрат на страхування на основі власного досвіду та очікуваного рівня збитків. Це дозволяє розробити довгострокову структуру тарифів, що у значній мірі не залежить від поточних тенденцій страхового ринку, і забезпечити чітке планування витрат на покриття ризиків. Можна відзначити, що заснування кептивної страхової компанії в українській практиці характерне, як правило, не для окремих підприємств, а для великих фінансово-промислових груп, що володіють великим фінансовим потенціалом. У цьому випадку віднесення кептивної страхової компанії до внутрішніх страхових ресурсів підприємства можливо лише умовно. Фактично, при такому варіанті функціонування КСК, остання представляється страховим ресурсом більш схожим із товариством взаємного страхування, ніж з фондом самострахування.

Висновки. Таким чином, розглянутими в статті об'єктивними характеристиками елементів страхових можливостей, а також конкретними умовами й обставинами, що склалися в сфері майнового страхування в Україні, визначається практична можливість, передумови і порядок використання страхових можливостей при формуванні механізму страхового захисту майнових ризиків підприємства. Сукупність даних факторів визначає потенціал страхових можливостей з погляду формування страхового захисту і дозволяє здійснити порівняльний аналіз їхньої очікуваної цінності для підприємства.

Література.

1. Про внесення змін до Закону України «Про страхування»: Закон України // Урядовий кур'єр.-2001.-7 листопада.
2. Базилевич В.Д. Страхування [Текст]: підручник / В.Д. Базилевич.- К.: Знання, 2008. – 1019с.
3. Вовчак, О. Д. Страхова справа [Текст]: підручник / О. Д. Вовчак. – К. : Знання, 2011. – 391 с.
4. Галасюк О. В. Страхування – складова частина фінансової діяльності держави [Текст] /О. В. Галасюк // Інноваційна економіка. Випуск 31 – 2012. – 366 с.
5. Говорушко, Т. А. Страхові послуги [Текст]: підручник / Т.А. Говорушко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 376 с.
6. Кацал І. Маркетинговий огляд ринку страхових послуг в Україні / Ірина Кацал // Консалтинг в Україні. – 2006. – № 6. – С. 24–26.
7. Лобова О. М. Форми страхового захисту підприємницької діяльності // О. М. Лобова / Теоретичні та прикладні питання економіки. Випуск 22. – 2010. – С. 145-156.
8. Мних М. В. Страхування в Україні: сучасна теорія і практика: [монографія] / М. В. Мних – К.: Знання України, 2006. – 284 с.
9. Позднякова Л.О. Проблеми розвитку страхового ринку України і шляхи їх розв'язання в сучасних умовах [Текст] // Л. О. Позднякова / Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №6(108).

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine «On insurance», available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96> (Accessed 29 September 2014).
2. Bazylevych, V.D. (2008), *Strakhuvannya* [Insurance], Znannya, Kyiv, Ukraine.

3. Vovchak, O. D. (2011), *Strakhova sprava* [Insurance], Znannya, Kyiv, Ukraine.
4. Halasyuk, O.V. (2012), “Insurance as a part of financial activity of a state”, *Innovative economy*, vol. 31.
5. Hovorushko, T. A. (2011), *Strakhovi posluhy* [Insurance], Tsentr uchbovoyi literatury, Kyiv, Ukraine.
6. Katsal, I. (2006), “Market research of insurance market in Ukraine”, *Konsaltnykh v Ukrayini*, vol.6., pp. 24–26.
7. Lobova, O. M. (2010), “Types of insurance defences of business”, *Teoretychni ta prykladni pytannya ekonomiky*, vol.22, pp.145-156.
8. Mnykh, M. V. (2006), *Strakhuvannya v Ukrayini: suchasna teoriya i praktyka* [Insurance in Ukraine: modern theoretical and practical aspects], Znannya Ukrayiny, Kyiv, Ukraine.
9. Pozdnyakova, L.O. (2010), “Problems of the development of the insurance market in Ukraine and the ways of their solving today”, *Actual Problems of Economics*, vol.6 (108).